

Dünya oftalmologiya elminə böyük töhfələr vermiş akademik Zərifə xanım Əliyevanın zəngin elmi irsi, apardığı tədqiqatlar, qazandığı nailiyyətlər, yaratdığı fundamental əsərlər Azərbaycan tibb elminin parlaq səhifələrini təşkil edir. Görkəmli alimin keçdiyi şərəfli ömür yolu hər bir Azərbaycan vətəndaşı, hər bir alim və həkim üçün həyat və mənaəviyyət dərsi, kamillik və müdriklik məktəbidir. Bu gün akademik Əliyevanın qovuşmasından 35 il keçir. Ömür vəfa etsəydi, dünya elmi, ictimai fikir tarixi, insanlıq və parlaq alimin yaradıcı istedadından, necib şəxsiyyətindən hələ nələri öz edərdi. Onun şəfali əlləri nə qədər insana dünya işığını yenidən bağışlayardı. Amma neyləməli ki, bu həyatda hər kəsin böli bir qisməti var... Yaddaşlarda yaşamaq isə əbədi ömür qazanmaqdır. Yalnız belə işıqlı simaların adları bəşər tarixinə qızıl hərflərlə yazılır. İmzası, dəstxəti ilə seçilən şəxsiyyətlərdən olan Zərifə Əziz qızı Əliyevanın adı əbədiyyət ünvanında həmişəlik qərar tutub. O, həyatın sınaqlarından, elmin çətin yollarından keçərək şərəfli bir ömür yaşamağın nümunəsinə çevrilib.

Həyat uğurları

Akademik Zərifə Əliyevanın ömür yolunu ayrı-ayrı səhifələrində nəzər saldıqca həyatının hər sətri bizə görkəmli ictimai-siyasi xadim Əziz Əliyevin adına, ocağına layiq övladın, fədakar ananın, ömür-gün yoldaşının, insana xas ən ali keyfiyyətləri şəxsiyyətində bir araya gətirmiş əsl Azərbaycan qadınının, xalqını, vətəniyi canı qədər sevən gözəl ziyalının, təbəttə elminə böyük töhfələr vermiş, yüzlərlə insanın gözlərinə işıq bəxş etmiş dünyəvi şöhrətli oftalmoloq-alimin həyat hekayəsindən danışırıq.

Zərifə xanım Əliyeva 1923-cü il aprelin 28-də Naxçıvanın Şərur rayonunun Şahtaxtı kəndində, görkəmli dövlət və elm xadimi Əziz Əliyevin ailəsində dünyaya göz açmışdı. Cəmiyyət üçün layiqli insan kimi yetişməsinə, peşə seçiminin düzgün müəyyənləşməsinə boya-başa çatdığı ziyalı mühitin təsiri böyük idi. Bu da təbii bir qanunauyğunluqdur. Çünki hər bir insan xarakterinin öz məntiqi var deyirlər. Ailənin təsiri, dəyərləri hər kəsin taleyində mühüm rol oynayır. Zərifə xanımın da daxilindəki bu təsirlər, dəyərlər çox möhkəm və güclü idi. Ailələri-nin, atasının cəmiyyətdəki mövqeyi yüksək olduğundan o da məktəb illərindən müstəqil şəxsiyyət kimi düşünür və öz gələcək həyatına ciddi yanaşırdı. Axı ailə insanın sosial statusunu həmişəlik müəyyən etmir. Həyatın bəzən amansız sınaqlarında hər kəs öz iradəsinin gücündən, qüvvəsindən istifadə etməli olur. Zərifə xanım da gəncliyindən özünün ən yaxşı keyfiyyətlərinə əsaslanmağa çalışırdı. Digər tərəfdən, atasının nümunəsi, az qala əsgər həyatı yaşaması onun gözünün qarşısında idi. Onların zamanı belə idi: güzəştisiz, tələbkər, hədsiz məsuliyyət tələb edən bir zaman. Zərifə xanım orta məktəb illərindən tibb sahəsinə marağ göstərərək insanların gözlünə nur vermək kimi müqəddəs bir yol seçmişdi. Oftalmologiya ixtisasına bağlılığı həm də onun daxilindən, mənavi dünyasından, insanlara həssas münasibətindən irəliləyirdi. Sonralar peşəsində qazandığı uğurlar da məhz bu keyfiyyətləri ilə bağlı oldu. Xəstələrinin doğmalarından ayırmadı, insanları zülmətdən qurtarmaq, onların gözlərini nura boyamaq istədi onlarındən gələni əsirgəmədi. İstedad, zəhmət və ağılla qazanılan uğurlu illər gətirdicə zənginləşir və onlardan bütün cəmiyyətə pay düşürdü. Zərifə xanım Əliyeva da həyat uğurlarına bu keyfiyyətləri sayəsində nail olmuşdu.

Fasiləsiz yüksəliş illəri

Zərifə xanım orta məktəbi bitirəndə 1942-ci il idi. Cəbhədə sovet ordusu bir-birinin ardınca uğursuzluqlara düşürdü. Atası da onun üzün əsgər şəhlinə idi, evdə onun düz-nə həsrət idilər. Dövlət onu hara yollayırdısa, gedirdi, siləndən gələni əsirgəmədi. Zərifə də zamana, atasına layiq olmalı idi. Onda ikinci Dünya müharibəsi bir il idi ki, başlamışdı. Bakıda bir çox binalar hospitala çevrilmişdi. Bu hospitallar cəbhədə ağır yaralanmış düşüncülərə dolu idi. Onların müalicəsi üçün bəzən tibbi kadrlar çatışmırdı. Tibb sahəsindən müəyyən anlayış olan insanlar vaxt tapdıqca hospitalalarda ictimai əsaslarla çalışmaq özlərini borc bilirdilər. Hələ orta məktəbin son sınıfında iken Zərifə xanım da derslərdən sonra rafiqələr ilə evlərinin yaxınlığındakı hospitalalara gedər, həkimlərə, digər tibb işçilərinə bacardıqı dəstəyi göstərər, yaralıların uzaqlardakı doğmalarına məktub yazmalarına kömək edər, onlara mənavi dayağ olmağa çalışırdı. Görürün, gənc qızın həkimlik sənətini seçməsinə, onun bu sənətin başqalarının həyat və sağlamlığı üçün nə qədər böyük önəm daşdığıdır bir daha dərk etməsində o çətin günlərin də böyük rol olmuşdu.

Nəhayət, ağır və mürəkkəb bir dövrdə orta məktəbi uğurla başa vurdu, yüksək bilik toplamağa can atdı. Nəticə də onun zəhmətində göründü: 1942-ci ilin yayında imtahanları uğurla verib Azərbaycan Tibb İnstitutunun Müalicə fakültəsinə daxil oldu.

Müharibə də ağır bir sınaq idi: acıları, amansız qayda və tələbləri ilə. Bunların hamısına dözmək lazım idi, stalinizmin total nəzərətinə də həmcinin. Belə şəraitdə bürümək, gileyilmək qadağın idi, bəlkə də nümunə olmaq lazım idi. Anası Leyla xanım da bunu həmişə deyirdi. Müdrik, zəhmətkeş, əsl xalq adamı olan Leyla xanım hər şeyi nəzərdə saxlayırdı.

1941-1945-ci illər müharibəsinin ən çətin günlərində bu ailənin qapısı əzizlərinin, tanış və qohumların, tələbə yoldaşlarının üzünə həmişə açıq idi.

1947-ci ildə Azərbaycan Dövlət Tibb İnstitutunu əla qiymətlərlə bitirən Zərifə Əliyeva daha artıq praktik biliklərə yiyələnmək üçün Moskvaya, Mərkəzi Həkimləri Təkmilləşdirmə İnstitutuna getdi. Bu gedişin daha bir məqsədi var idi: Azərbaycanı bürümüş traxoma epidemiyası! Ölkəyə məhz bu yolda ixtisaslı həkimlər çox lazımdı. Zərifə xanım isə Müalicə fakültəsinə bitirmişdi. Göz xəstəlikləri üzrə ixtisaslaşmaq üçün mütləq əlavə təhsil zəruri idi. Həm də göz viruslarının regional fərdilliyi də var idi və infeksiya ilə mübarizə həm də bu fərdilliyi fundamental şəkildə öyrənməyi tələb edirdi. Zərifə xanım məhz bunu qarşıya məqsəd qoydu.

1947-ci ilin Moskvada dövrü gənc mütəxəssis üçün yeni bir

liyyətinin itirilməsinə, gözəndə əllilərin sayının kütləvi surətdə artmasına səbəb olur. Həkimlərin qarşısında sosial dilemma kimi dayanan bu problem gənc alimi ciddi narahat edir. O, belə patolojiyalardan azab çəkənlərə ixtisaslaşmış həkim yardımı göstərmək məqsədilə bütün imkanlarını səfərbərliyə alır. O dövrdə Ümumdünya Səhiyyə Təşkilatının məlumatına görə, dünyada 400 milyon qədər insan traxoma xəstəliyinə tutulmuş, nəticədə 80 milyon insan görmə qabiliyyətini itirmişdi. Çünki bu xəstəliyin müalicəsinə güclü təsir göstərəcək dərman preparatları hələ mövcud deyildi. İkinci Dünya müharibəsindən yenicə çıxmış, iqtisadi-siyasi durumu qənaətbəxş olmayan ölkənin ümumi vəziyyətinin niqbin qiymətləndirilməsinə əsas verən stimula da yox idi. Belə problemlərlə üzleşən gənc tədqiqatçı ruhdan düşməyərək axtarırlarını davam etdirir, traxoma xəstəliyinin qarşısını almaq üçün diaqnostika, müalicə və profilaktika üsullarının kompleks şəkildə tətbiqi istiqamətində mühüm tədbirlər planı həyata keçirməyə başlayır.

Zərifə Əliyeva traxoma ilə əlaqədar ölkədəki real vəziyyəti əyani olaraq müşahidə etmək üçün Azərbaycanın bütün rayonlarına gedərək göz xəstəliklərinin regional lokalizmasını müəyyənləşdirir, xəstəliyin epidemioloji xüsusiyyətlərini araşdırır, məsləhətlər verir, bir sıra göz xəstəliklərinin profilaktika və müalicəsi haqqında maarifləndirici söhbətlər aparır. Alim traxomamın müalicəsində istifadə edilən mövcud kütləvi mü-

Əsl insan, alim və həkim ömrü

aləm oldu. Müharibədən sonra insanlarda daha böyük həyat eşqi vardı. Her yanda tikinti və bərpa işləri gedirdi. Ölkədə müasir biliklərin əhəmiyyəti düzgün təyin edilmişdi. İnsanlar metrodə belə əli kitablı idilər, fürsət düşsən kimi hamı kitab oxuyurdu. Ən bacılıcası, insanlar arasında səmimiyyət, sabaha inam və ümid var idi. Müharibədən qalib çıxmış ölkədə belə də olmalı idi. Moskvada Zərifə xanım o dövürün məşhur tibb alimləri ilə tanış oldu. Bir də göz cərrahiyyəsinin sürətli inkişafı onun nəzərindən yayınmadı. Müharibə tibbin cərrahiyyə sahəsinə böyük töhfə vermişdi, ağıllasız əməliyyatlar həyata keçirilirdi. Cərrahlardan biri deyişirdi ki, cərrahiyyə - müharibələrə doğmadır. Həqiqətən müharibədən sonra tibbin, xüsusilə cərrahiyyənin misilsiz inkişafı bunun əyani təsdiqi idi.

Zərifə xanım Moskvada iki il yaşadı, elmi işçi kimi püxtələşdi. Özünə elmi mühitdə çoxlu dostlar tapdı, onlara bağlandı, bəzilərini isə sonralar müştərək tədqiqatlar apardı, kitablar çap etdirdi. Belə dostların əksəriyyəti sonralar onun elmi işlərinin rəyçiləri və opponentləri oldular, onun barəsində məqalələr və səmimiyyət dolu xatirələr yazdılar. Məhz Moskvada Zərifə xanım həyatın və elmin çətin yoluna çıxdı. Bu, böyük həyat, fasiləsiz yüksəliş yolu idi.

Azərbaycanda traxomamın ləğvi onun adı ilə bağlıdır

1949-cu ildə Bakıya qaıyıranda Zərifə Əliyeva artıq yüksək ixtisaslı göz həkimi idi. Onu Elmi-Tədqiqat Oftalmologiya İnstitutuna elmi işçi göndərdilər. Bu, ürayındakı arzulara daha uyğun idi: göz xəstəlikləri üzrə elmi tədqiqatlar aparmaq. Azərbaycanda traxoma virusunun qarşısını almaq və sonra isə onun kökünü kəsmək həm praktik, həm də fundamental araşdırmalara kəsişirdi yerdə həyata keçə bilərdi. Ona görə Zərifə xanım aspiranturaya hazırlaşmağa başladı. Zamanı gələndə sənədlərini verib imtahanlarda iştirak etdi. 1950-ci ildə əla qiymətlərlə aspiranturaya daxil oldu. Namizədlük mövzusu kimi traxoma xəstəliyinin və epidemiyalının müalicəsi və profilaktikası məsələlərini seçdi.

O, bilirdi ki, 1941-1945-ci illər müharibəsindən əvvəl Azərbaycanda tūyan edən traxoma xəstəliyinin qarşısını almaq üçün təşkil edilmiş xüsusi səhiyyə işçiləri komissiyasına atası Əziz Əliyev rəhbərlik etmişdi. Doğrudur, o vaxtlar bu komissiya çox fədakar işlər aparmış və Azərbaycanda traxoma epidemiyasının yayılmasını qarşısı alınmışdı. Lakin ikinci Dünya müharibəsindən sonrakı illərdə xəstəlik Azərbaycanda yenidən baş qaldırır, ağır fəsadlar törədirək insanlarda görmə qabiliyyətindən məhrumluğa, əmək qabi-

litye üsulları ilə yanaşı, o dövürün güclü antibiotiklərdən olan simtomitsindən istifadə ilə yeni müalicə üsulu tətbiq edib uğurlu nəticələrə nail olur. Dəyərlı elmi kəşflərdən sayılan bu üsulun kompleks profilaktik tədbirlərə birlikdə praktik səhiyyədə geniş tətbiqindən sonra traxoma xəstəliyinin müalicəsində əsaslı dönüş yaranır, xəstəliyin yayılmasının qarşısı alınır, bu da tədricən ölkə əhalisi üçün təhlükə törədən ağır infeksiya xəstəliyini ləğvə gətirir çıxarır. Beləliklə, Zərifə xanımın fədakar əməyi sayəsində yerinə yetirilən tibbi tədbirlər insanların dünyə işiqindən məhrum qalmalarını, iş qabiliyyətini itirmələrini, çaresizlikdən kütləvi depressiya vəziyyətinə düşmələrinin qarşısını alır. Yalnız bundan sonra gənc alim 1959-cu ildə "Traxomamın göz terapiya üsulları ilə birlikdə simptomitsin müalicəsi" mövzusunda dissertasiyasını müdafiə edir və tibb elmləri namizədi elmi dərəcəsinə layiq görülür. Apardığı elmi-tədqiqat işlərinin nəticələrinə görə görkəmli həkim daim elmi ictimaiyyətin diqqət mərkəzində olur. 1960-1967-ci illərdə Elmi-Tədqiqat Oftalmologiya İnstitutunda böyük elmi işçi vəzifəsində çalışaraq bu sahənin inkişafına böyük töhfələr verir.

Elm fədasısı

Zərifə Əliyeva ölkə əhalisi arasında göz xəstəliklərinin diaqnostikası, müalicəsi və profilaktikasını düzgün təşkil etməklə yanaşı, yeni laboratoriyalar yaradır, insan sağlamlığına hazırlaşmağa başladı. Alimin aktual problemin həlli yollarında apardığı səmərəli işlər təzliklə öz bəhrəsini verir və o, bu şəhərdə edib, həmcinin Sumqayıt, Gəncə, Bərdə, Mingəçevir, Şirvan, Salyan və respublikanın digər şəhər və rayonlarında zərərli iş şəraitinin tördətəyi göz xəstəliklərinə aşkar edir, həm onların müalicəsinə, iş yerlərində mövcud olan mənfəət təsirlərindən qorunmasına, həm də əmək müəssisələrinin ekologiyasına hərtərəfli diqqət yetirir. Bu müəssisələrdə ekoloji prinsiplərə riayət edilməsi konsepsiyalarının həyata keçirilməsi yollarını göstərir. Bununla da Zərifə xanım Əliyeva peşə amillərini tördətəyi göz xəstəliklərinə və bütövlükdə orqanizmə təmiz şəkildə müalicə edərək nəzərə məşhur alim-oftalmoloq kimi deyil, həmcinin bacarıqlı alim-ekoloq kimi də şöhrət qazanır. Zərifə xanım ölkəmizdə həlml oftalmologiya peşə etiologiyalı xəstəliklərin diaqnostika, müalicəsi və profilaktikasını, həm də ekoloji təmizlik ideyasının əsasını qoyur, bu ideyanın praktik səhiyyədə həyata keçirilməsinə nail olur.

Görkəmli alim yerinə yetirdiyi elmi-tədqiqat işləri ilə yanaşı, pedaqoji fəaliyyətində də yüksək səviyyədə aparırdı. O, 1967-ci ildən Əziz Əliyev adına Azərbaycan Dövlət Həkimləri Təkmilləşdirmə İnstitutunun (ADHTI) Göz xəstəlik-

ləri kafedrasında əvvəlcə dosent, sonra professor, daha sonra həmin kafedranın müdiri vəzifəsini yüksək səviyyədə yerinə yetirərək həkimlərin diplomansonrakı hazırlıqlarının tədris-metodik göstəricilərə və digər tələblərə uyğun şəkildə aparılmasına əlverişli şərait yaradırdı. Alimin apardığı mühazi-rə və təcrübə məşğələlərinin əsasını tibb elmində əldə edilən yeniliklərin şərhli, praktik verdişləri yiyələnmənin istiqamətləri, müasir tibbi cihazların gündəlik təcrübədə tətbiqi üsullarının dərinləndirilməsi və s. təşkil edirdi.

Zərifə xanım ADHTI-də çalışarkən peşə amili etiologiyalı göz xəstəliklərinin yayılma qanunauyğunluqlarını aşkar etmək üçün Bakı Şin Zavodunda, neft-kimya və yod sənayesi müəssisələrində, Sumqayıt "Üzvi sintez" İstehsalat Birliyində, Mingəçevir "İzolit" və rezin-texnika məmulatı zavodlarında, Gəncə Gil-Torpaq Kombinatında və digər obyektlərdə işləyənlərin görmə orqanlarına mənfəətli tədbirlər göstərən amilləri, onların etio-patogenezini diqqətlə öyrənir, zərərli peşələrin tördətəyi göz xəstəliklərinin yaranma mexanizmini elmi surətdə əsaslandıraraq onların qarşısını almaq üçün əməli tədbirlər görür. Dünya şöhrətli alim bu xeyirxah işləri yerinə yetirərək zərərli amillərin təkcə görmə orqanına deyil, bütövlükdə orqanizmə və onun ayrı-ayrı orqanlarına göstərdiyi təsirləri də mükəmməl araşdırır, profilaktik, diaqnostik və müalicəvi tədbirlərini istiqamətdə aparılmasına lazımi şərait yaradır.

Alimin aktual problemin həlli yollarında apardığı səmərəli işlər təzliklə öz bəhrəsini verir və o, bu şəhərdə edib, həmcinin Sumqayıt, Gəncə, Bərdə, Mingəçevir, Şirvan, Salyan və respublikanın digər şəhər və rayonlarında zərərli iş şəraitinin tördətəyi göz xəstəliklərinə aşkar edir, həm onların müalicəsinə, iş yerlərində mövcud olan mənfəət təsirlərindən qorunmasına, həm də əmək müəssisələrinin ekologiyasına hərtərəfli diqqət yetirir. Bu müəssisələrdə ekoloji prinsiplərə riayət edilməsi konsepsiyalarının həyata keçirilməsi yollarını göstərir. Bununla da Zərifə xanım Əliyeva peşə amillərini tördətəyi göz xəstəliklərinə və bütövlükdə orqanizmə təmiz şəkildə müalicə edərək nəzərə məşhur alim-oftalmoloq kimi deyil, həmcinin bacarıqlı alim-ekoloq kimi də şöhrət qazanır. Zərifə xanım ölkəmizdə həlml oftalmologiya peşə etiologiyalı xəstəliklərin diaqnostika, müalicəsi və profilaktikasını, həm də ekoloji təmizlik ideyasının əsasını qoyur, bu ideyanın praktik səhiyyədə həyata keçirilməsinə nail olur.

Həmi onun elmi məktəbindən bəhrələndir

1976-cı ildə Zərifə Əliyeva Q.Helmqolts adına Moskvada Dövlət Göz Xəstəlikləri İnstitutunda "Azərbaycanın bir sıra kimya müəssisələrində işçilərinin görmə orqanının vəziyyəti" mövzusunda doktorluq dissertasiyasını müdafiə edirdi. O zaman mən Ulu Öndər Heydər Əliyevin gənclərin təhsil-nə göstərdiyi qayğıdan bəhrələnərək SSRİ Tibb Elmləri Akademiyasının Ümumittifaq Onkoloji Elmi Mərkəzinin aspiranturasında təhsil alırdım. Namizədlük dissertasiyasını müdafiə etməyə hazırlanırdım. Bizimlə birlikdə hazırda Milli Onkologiya Mərkəzinin Baş direktoru,

akademik Cəmil Əziz oğlu Əliyev doktoranturada təhsil alırdı, bir-birimizlə sıx əlaqə saxlayırdıq.

Həmin dövrdə Zərifə xanımın vətəndən uzaqlarda çox dəyərlı bir mövzuda doktorluq dissertasiyasını müdafiə etməsi Moskvada tibb elmi sahəsində çalışan bütün azərbaycanlı həkimləri, elmi işçiləri ürəkdən sevindirirdi. Onun müdafiə zamanı etdiyi parlaq çıxış, opponentlərin və iştirakçıların suallarına verdiyi məntiqli, dolğun cavabları Rusiya paytaxtında oftalmologiya sahəsinin beynəlxalq aləmdə tanınan alimlərinin də məftun etmişdi. Keçmiş Sovetlər İttifaqı məkanından kanar ölkələrdə oftalmologiya üzrə böyük nüfuz sahibi olan rus alimlərinin Helmqolts adına Moskvada Elmi-Tədqiqat Göz Xəstəlikləri İnstitutunun direktoru K.V.Trutnevə, Rusiya Tibb Elmləri Akademiyasının həqiqi üzvü, Pirogov adına II Moskvada Dövlət Tibb İnstitutunun Göz xəstəlikləri kafedrasının müdiri, Əməkdar elm xadimi, Dövlət mükafatı laureatı A.R.Nesterov, Oftalmologiya və Radiologiya Mərkəzinin rəhbəri, Dövlət mükafatı laureatı, professor A.F.Brovkina və başqaları Zərifə Əliyevanın doktorluq dissertasiyası işinin nəticələrinin yüksək qiymətləndirilərək bu əsərin dünya oftalmologiya elmində yeni yollar, istiqamətlər açdığını, böyük ideyalarla başlanğıc verdiyini, yeni ruhu və düşüncəli həkim-oftalmoloqların yetişməsinə zəmin yaratdığını məmnunluqla hissi ilə qeyd etmişdilər. Bu, Zərifə Əliyevanın simasında Azərbaycan oftalmologiya elminə verilən yüksək qiymət idi. Böyük alimin elmin çətin yollarında məharətlə keçərək dünyə şöhrət qazanması biz gənclərə örnək oldu. Zərifə xanımın elmi-tədqiqat işlərinin Moskvada alimlərinin təsəvvüründə yaratdığı müsbət rezonans Azərbaycan elminin SSRİ dövründəki inkişafının daşıyıcı nüqtəsinə çevrildi. Xüsusilə də biz gənclər üçün vətəndən uzaqlarda bu, olduqca vacib və zəruri idi, bizə stimula verirdi.

Görkəmli alimin elmi məktəbi azərbaycanlı gənclərin hər birinin çalışmalarıla əvəzsiz rol oynayırdı. Həmi bu məktəbdən mənavi qida alırdı. Hadisələrin təhlili göstərdirdi ki, Zərifə xanım ilk növbədə dövrün, zamanın nəbzini tutmağı bacarıb, millətinin sağlamlığının qorunması kimi global məsələləri ön plana çəkib. Yeni mövzu götürərək bunu dissertasiya müdafiə məqamı xatirinə yerinə yetirməyi. Elmin yollarında yüksələn xətlə inamla irəliləyib. Alimin bütün elmi-tədqiqat işlərinin bütövlükdə milliyyət və xəlqlik, vətənpərvərlik və insansevərlik dayanırdı. Böyük alim milli dəyərlərə, milli münasibətlərə, sosial ehtiyaclarla sərbəhər insanlara bu sahələrdə daha çox lazımlı olan istiqamətləri seçib və həmin istiqamətlərdə elmi-tədqiqat işləri aparıb. Onun işlədiyi mövzuların məğzində həm də dövlət əhəmiyyətli məsələlər dururdu.

Yüksək mükafat

1977-ci ildə Bakıda professor Zərifə Əliyevanın təşəbbüsü ilə Ümumittifaq Oftalmoloqlar Cəmiyyəti İdarə Heyətinin plenumu keçirilir. Bu plenum alimin daha bir müstəsna keyfiyyətinin - mükəmməl təşkilatçılıq bacarığının üzə çıxmasına imkan yaradır. Plenumun işində SSRİ-nin bütün bölgələrindən dəvət olunmuş oftalmoloq alimlərin iştirakı təmin olunur. Möhtəşəm elmi məclisdə Zərifə Əliyeva respublikada görmə orqanının peşə patologiyasının öyrənilməsi üzrə ixtisaslaşdırılmış elmi-tədqiqat laboratoriyasının yaradılması haqqında təklif irəliləyir və iştirakçılar yekdilliklə bu təklifi müdafiə edir. 1979-cu ildə Bakı Məişət Kondisionerləri Zavodu nəzdində Azərbaycan Elmlər Akademiyası Fiziologiya İnstitutunun "Görmə orqanının fiziologiyası və peşə patologiyası" adlı ünikal bir laboratoriya yaradılır. Üç şöbədən ibarət olan laboratoriya tezliklə yeni cihazlarla zənginləşdirilir, ölkəmizdə görmə orqanının peşə xəstəliklərinin profilaktikası, diaqnostikası, müalicəsi mərkəzinə çevrilir. Şöbələrdən birində görmə orqanının vəziyyəti yoxlanılır, ikincisində diaqnostik-funksional müayinələr aparılır, üçüncüsündə isə cərrahi əməliyyatlar icra edilir. Zərifə xanımın bu təcrübəsi keçmiş SSRİ-nin digər şəhərlərində də bəyənələrək rəğbətlə qarşılanır, geniş tətbiq edilir. Alimin elmi-tədqiqat işlərinin nəticələri "Şin istehsalında gözün peşə patologiyası", "Xroniki yod intoksi-

etdikləri, oxuyub faydalandıqları əsərlərdir.

Alim elm və texnologiyaların etkisi və həkimlik deontologiyası haqqındakı zərif və saf düşüncələrini öz dəyərlı əsərlərində təsbitləndirə bilib. Qələmə aldığı "Yüksək etimad" kitabı və bu mövzuya həsr etdiyi digər əsərləri həm bu gün, həm də gələcəkdə gənc həkimlərə düzgün yol göstərən, istiqamət verən, onların həkim, şəxsiyyət kimi formalaşmasında ümumdə əhəmiyyət kəsb edən əvəzsiz əsərlər olaraq qalacaq, aktuallığını heç vaxt itirməyəcək.

Zərifə Əliyeva çoxsaylı elmi əsərlərin, monoqrafiya, səmərələşdirici təklif və dərş vəsaitlərinin müəllifidir. Akademik onlarla elmlər doktoru və elmlər namizədinin rəhbəri və məsləhətçisi olub, böyük bir elmi məktəb yaradıb. Görkəmli alim elmdə əldə etdiyi nailiyyətlərə, həkim-oftalmoloqların yetişdirilməsində göstərdiyi əvəzsiz xidmətlərə görə Azərbaycanın Əməkdar elm xadimi fəxri adına layiq görülüb.

Xoşbəxtlik formulu

Bütün yüksək elmi titullarına, uzun illər boyu cəmiyyətdə daşdığı yüksək statusa rəğmənz Zərifə xanım sadəliyi, təvazökarlığı həmişə qoruyurdu. O, insanlara təmənənəsiz yaxşılıqlar etməyi, kömək göstərməyi hər zaman özünə mənəvi borc bilirdi. Bu mənada Zərifə xanım Əliyeva elm üçün gözəl tədqiqatçı, Ümummilli Lider Heydər Əliyev üçün layəqaətli ömür-gün yoldaşı, sadıq dost, silahdaş, övladları üçün qayğıkeş ana və nənə, həmvətənlərindən ötrü isə əsl insanlıq müəssəməsi idi.

Ulu Öndər vaxtsız itirdiyi ömür-gün yoldaşını belə xatırlayırdı:

"...Gənc yaşlarımdan mənim həyatım dövlət işi ilə bağlı olubdu. Mən bütün həyatımı buna sərf etmişəm və bu gün də bu yolda çalışıram. Bu yolda mənim həmişə səmərəli, müvəffəqiyyətə çalışmağında hesab edədim ki, ailə vəziyyətimin çox böyük rolu olub. Zərifə xanım kimi həyat yoldaşım olduğuna və onun ailəmdə çox yüksək mənavi mühit yaratdığına görə mən xoşbəxt olmuşam. Həyatımın bütün dövrlərində işləməşğul olduğuma görə ailə məsələlərinə fikir verməyə vaxtım olmayıb. Bunların hamısı Zərifə xanımın üzərinə düşüb və o da bu vəzifəni şərəflə, sədaqətlə, çox böyük məharətlə yerinə yetirib.

Zərifə xanım çox böyük alim olub. Mən hələ onunla həyatı quranda o, artıq elm yolunda idi, elmi məşğul idi. Onun elmi fəaliyyəti məlumdur. O, çox istedadlı, çox xeyirxah, çox sadə insandı..."

O, bütün ömrü boyu kamiliyyə can atmışdı. Bu isə düşünən insan üçün ən vacib xüsusiyyətlərdəndir. Düşüncə kamiliyyəti bir qayda olaraq əlaqəli peşə dünyagörüşünün dialektik vəhdətindən yaranır. Zərifə xanımın yüksək intellektual mövqeyini şərtləndirən ən əsas məqamlardan biri də elə bundan ibarət idi. Bu necib insanı tibbi praktikada daim əlaqəli dəyərlərə böyük üstünlük verir, bu dəyərlə gənc yetirmələrinə də tələq edirdi.

Zərifə xanım xarakterinin necib xüsusiyyətlərini böyükdə təbiiyləndirirdi övladlarına da aşılamışdı. 2013-cü ildə Zərifə xanım Əliyevanın 90 illik yubileyinə həsr olunmuş mərasiməki çıxışı zamanı Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyev Zərifə xanımın böyük lider, Ulu Öndər Heydər Əliyevin ömür-gün yoldaşı olaraq bütün işlərdə ona dayağ olduğunu, onu dəstəklədiyini xatırladı: "Ailəmizdə olan ab-hava, mühit, valideynlər arasında olan münasibətlər əlbəttə ki, bizdə də təbiiyə edirdi. Yəni ailədə təbiiylə valideynlərin münasibətlərini görürək alırıq. Əlbəttə, 1970-ci illərdə - Heydər Əliyev Azərbaycanda birinci katib vəzifəsində işlədiyi dövrdə Heydər Əliyevin həyatı yoldaşının əlbəttə ki, müxtəlif imtiyazları və üstünlükləri ola bilərdi. Ancaq Zərifə xanım çox sadə bir insan idi, heç vaxt bürüzə vermirdi ki, Heydər Əliyevin - birinci katibin heyət yoldaşındır... Zərifə xanım yüksək davranış meyarlarına malik idi. İnsanlara münasibətdə səmimiyyət, xeyirxahlıq, eyni zamanda yüksək mədəniyyət, alicənablıq - bütün bu gözəl amillər onda birləşmişdi. Zərifə xanım əsl ziyalı idi, Azərbaycan xanımına xas olan bütün müsbət keyfiyyətləri özündə birləşirmişdi, onları təcəssüm etdirirdi".

Azərbaycan Prezidentinin qeyd etdiyi bütün bu xüsusiyyətləri, insanlara qayğını, başqalarına təmənənəsiz yaxşılıq hissini, xeyir əməllər sahibi olmağı bu gün həm cənab İlham Əliyevin fəaliyyətində, həm ölkəmizin Birinci vitse-prezident Mehriban xanım Əliyevanın yerinə yetirdiyi missiyada, həm də onların övladlarının xoş əməllərində görmək çox qürurverici bir hissidir. Üç böyük tarixi şəxsiyyətin həyatında izi olan Zərifə xanım ən çox ailə və övlad dəyərləri ilə yaşadı. Bir də insanlarda dünya işiqi verən həkim sənətini zirvələrə ucaltdı. Görkəmli alimin irsi, əzəli və idealları uğurla davam etdirilir.

Əhliman ƏMİRASLANOV, akademik, SSRİ Dövlət mükafatı laureatı